

FIGYELŐ

Magyar Könyvszemle '81. Folyóiratunk, alapításának 105. esztendejében, az új akadémiai ciklus kezdetén, kibővített szerkesztő bizottsággal kezdi meg a 97. évfolyamot. Ez a tekintélyes kor, amellyel még az egyetemes sajtótörténetben is csak kevés lap dicsekedhet, az a körülmény, hogy a *Magyar Könyvszemle* a világ legrégebb könyvtörténeti folyóirata, de nem utolsó sorban az a társadalmi igény, amely iránta korunkban is megnyilvánul, csak fokozza a szerkesztő bizottság tagjainak a lap sorsa iránt érzett felelősségtudatát. Lapunk múltja és jelene mellett foglalkoztat bennünket a *Könyvszemle* jövője is — ami egy kicsit a magyar könyv- és sajtótörténeti kutatás jövője —, és ebből a szempontból különösen örvendetes, hogy a szerkesztő bizottság új tagjai (egyébként a Könyvtár-Tanszék két tanára) által még közelebb kerülhetünk az ifjabb nemzedékhez. (Szerkesztő bizottságunkban most már az ELTE Bölcsészettudományi Karának négy tanára van képviselve.) A jövőben ugyanis a *Magyar Könyvszemle* régi, neves szerkesztőinek hagyományait kívánjuk követni azzal, hogy alkalmat szeretnénk nyújtani a kezdőknek is eredményeik publikálására. E módon folyóiratunk a múltban is számos olyan kutatást indított el a tudományos pályán, akiből később kiváló szakemberek lettek. Úgy érezzük, hogy e hagyomány felelevenítésére most kedvező az alkalom, de — a történeti kutatások iránti érdeklődés átmeneti megcsappanása után — szükség is van rá.

A *Magyar Könyvszemle* változatlanul a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományok Osztályának könyv- és sajtótörténeti folyóirata. (Az alcím módosulása csak az eddigi profil pontosabb kifejeződése.) A „könyvtörténet” fogalmát ezentúl is tágan értelmezzük, vagyis belevonjuk a könyvtár-, az írás-, a nyomdászat-, a kiadás- és a cenzúratörténetet, sőt az olvasóközönség és általában az olvasás történetét is, valamint a hírlapok és a folyóiratok történetét. Az a nagy érdeklődés, amelyet a kutatás világszerte tanúsít a különböző intézmények története, valamint a társadalmat és benne a kulturális életet befolyásoló és a kultúrát közvetítő eszközök, valamint a „befogadók” történeti-szociológiai szerepének feltárása iránt, méltán tölthet el lapunk profiljával kapcsolatban bennünket is annak tudatával, hogy nem korszerűtlen tudományos célok szolgálatában állunk.

Továbbra is természetesen szoros kapcsolatban kívánunk maradni a könyvtárainkban folyó könyv- és sajtótörténeti, valamint az alapvető bibliográfiai munkálatokkal. Az eddigiekhez hasonlóan a jövőben is figyelemmel kísérjük nemzeti könyvtárunk egyik fontos tevékenységét: a külföldi magyar hungarikumok feltárásának ügyét. Figyelő- és Szemle- rovatunkban — az eddigieknél rendszeresebben — kívánunk hírt adni az egyes könyvtári és egyéb szellemi műhelyekben folyó munkálatokról és az elkészült művekről ismertetéseket közlünk. Várjuk ezután is a könyvtárakban dolgozó és a könyv- és sajtótörténeti témák iránt érdeklődő könyvtárosok és kutatók jelentkezését is. Együtt szeretnénk dolgozni azzal az MTA I. Osztálya keretében működő két Munkabizottsággal, amelyeknek profilja a legközelebb áll a *Könyvszemle*éhez: az MTA—MM közös könyvtörténeti Munkabizottsággal és a most alakult Sajtótörténeti Munkabizottsággal.

Folyóiratunk interdisziplináris jellegéből következően azonban nem korlátozhatjuk szerzőinket foglalkozási ágak szerint: ha valahol, nálunk indokolt a szerzők előtti teljes nyitottság, amit csak a színvonal befolyásolhat. Véleményünk szerint, így tudjuk csak azt nyújtani a magyar tudomány és művelődés számára, amire a *Magyar Könyvszemle* kívül, szakfolyóirataink jelenlegi gazdag kínálatában sem vállalkozik egyetlen orgánium sem, jóllehet publikációinkat több szakterület is figyelemmel kíséri és felhasználja. Ehhez a további munkához kéri a szerkesztő bizottság a folyóirat olvasóinak és munkatársainak segítségét.

Csúry István (1921 – 1980). Nem volt még hatvan éves sem. A megélt időből harmincöt esztendőt a könyvtári munka szolgálatában töltött el – ugyanazon munkahelyen. Pályakezdése 1945. április 11-én a debreceni egyetemi könyvtárban a könyvtárosság életre szóló tudatos vállalásán alapult és pályavégzése 1980. december 22-én e vállalás teljesítésének halálra szóló bizonyosságával következett be.

A pályakezdés éve nemcsak a személyes idő meghatározó határköve, hanem történelmünk legfontosabb fordulójának esztendeje is volt. Csúry István önmaga végezte el pályája szakaszainak kijelölését, és ha nem is mindig tudatosan, ehhez az első határkőhöz viszonyította valamennyi szembefordulását önmagával, ehhez az időponthoz mérte megújulásának periódusait.

Tőle tudjuk: 1945-ben a háború és a fasizmus katartikus élményének hatására, a tapasztalás és az éretten reflexió által kevésbé ellenőrzött szenvedéllyel fordult szembe mindazon erőkkal, amelyekről úgy tűnt, hogy segítettek idáig juttatni a társadalmat. Harminc évvel később úgy érezte, hogy ez az 1945-ös érzelmi állapota kedvezett a túlkompenzálásnak is, mert utólag túlkompenzálásnak tekintette egyebek közt a „szellem-történeti halandzsával” együtt az eredetileg választott irodalomtörténész hivatás és az egyetemi pálya elvetését.

Így a pálya első szakaszában (1945–1955) a 45 után munkába álló könyvtárosnemzedékre háruló feladatok rá eső részét vállalta fel. Minden vonatkozásban az alapozás problémáival kellett megbirkóznia. Ez a helyzet kétféleképpen is meghatározta személyes fejlődését. „Egyrészt úgy, hogy etikailag vonzóvá, értelmét és távlatát tekintve rendkívül fontosá tette számára a legigénytelenebb mozzanatát is a könyvtári gyakorlatnak, másrészt úgy, hogy elméleti érdeklődését is a szó szűkebb értelmében vett könyvtári gyakorlatra, a gyakorlat éppen időszerű elemi problémáira irányította.” Pályája második szakaszában (1955–1965) az egyetemi könyvtár korszerű modelljének megvalósítása került napirendre, amely – az ő felismerése szerint is – lényegét tekintve a tudományos kommunikatív tevékenységeknek az érdemi kutatási és oktatási tevékenységekbe integrálódó rendszere. Elméleti munkássága ekkor a könyvtári és bibliográfiai közlésmódban összefonódó jelenségesoport alapkérdéseit jutott el, lényegében tudományszociológiai és ismeretelméleti kérdésekhez. A későbbi, 1975-ig terjedő pályaszakaszban érlelődött kutatómunkája arra a szintre, ahonnan visszatekintve vállalhatta önmagával történt szembefordulásairól. Ez idő tájt mérte fel: kiktől kapott ösztönzést az öröklött és a polgári szakirodalomból átvett pozitivisták könyvtárosi szemlélet leküzdéséhez, saját pragmatista útkeresésének revíziójához, a tudományos lényegű könyvtári műhely eszményének vállalásához. Ekkor írt azokról, akik segítették annak felismerésében, hogy „hivatásbeli problémáink történeti és ismeretszociológiai megközelítésben találnak megoldást.” Egy 1976-os önéletrajzában olvashatjuk: a marxista irodalom tanulmányozása révén jutott el a társadalomelméleti tanulmányok és a gyakorlati politikai, társadalom-szolgáltató és -formáló munka mélységes összefüggéseinek átélt felismeréséhez.

Régebb óta valljuk és hirdetjük, hogy a könyvtári munka fejlődésének két útja, módja van. Az egyik út: a kor követelményei által általánosan megszabott fejlődés a könyvtári munka korszerűsítésében, a másik út: a könyvtári tevékenységnek (annak alapművelteiben és szolgáltatásaiban egyaránt) a konkrét szakterületek, szakintézmények, az egyes szaktudományok munkájához való harmonikus igazítása, a tudomány közvetlen termelő és társadalmi erővé válásának időszakában az egyes szakproblémák megoldásának követelményéből fakadó könyvtári fejlődés. A két fejlődési vonal kedvező körülmények közötti szerencsés összefonódásával jön létre a könyvtárosi tevékenységben, hivatásban objektíve szükséges hármasság: a szakkutatási készség, a korszerű könyvtárosi képzettség, a társadalmi haladásért folyó harc szolgálata hármassága. Csúry István pályája e hármasság jegyében teljesedett ki. Kutatómunkájának értékelését követelni fogja még a tudományos emlékezet, a tudományos előrehaladás igénye; eredményei beépülnek a kollektív memória felhasználandó értékeibe. A könyvtárosi emlékezet nagy műveltsége, széles körű nyelvtudása, nyitottsága, a külföldi szakirodalomban szerzett jártassága folytán a legkorszerűbb könyvtári és tájékoztatási eljárások egyik legkiemelkedőbb szakértőjeként tartja majd számon. Emlékezetünkben, talán a fiatalabbak emlékezetében is élni fog önzetlensége, feladatokat mindig készséggel vállaló személyisége, azok a közösségi érdekű tettei, amelyekkel a társadalmi haladásért folyó harc szolgálatában értékesítette tudását, ember erényeit.

HAVASI ZOLTÁN

Sajtótörténeti Munkabizottság alakult. A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya az Irodalomtudományi Bizottság keretében Sajtótörténeti Munkabizottságot hozott létre. A *Magyar Könyvszemle*, amely megindulásától kezdve egyik feladatának tekintette a sajtótörténet művelését, szükségesnek találja olvasóit tájékoztatni ennek az új Munkabizottságnak a megalakulásáról, majd a továbbiakban: terveiről és munkásságáról. Az MTA-MM közös Könyvtörténeti Munkabizottsága mellett ennek az új bizottságnak a tevékenysége áll a folyóirat profiljához legközelebb. Ahogy a Könyvtörténeti Munkabizottságban is egyaránt vannak könyvtárosok és más foglalkozású könyvtörténeti kutatók, a Sajtótörténeti Munkabizottság tagjai között is képviselve vannak a magyar sajtó történeti és bibliográfiai feltárásával foglalkozó különböző szakemberek: intézetek, egyetemek, könyvtárak és múzeumok munkatársai. Helyet kaptak benne a készülő sajtótörténeti kézikönyv-sorozat szerkesztői, jelezve ezzel is, hogy a Munkabizottság – noha a vállalkozás tőle függetlenül indult el és folyik – figyelemmel kívánja kísérni a magyar sajtótörténeti kutatás e páratlanul nagy vállalkozását. A sajtótörténészek mellett részt fognak venni a bizottság munkájában azok a könyvtárosok is, akik sajtónk repertóriális és bibliográfiai feltárása terén értek már el eredményeket, és akiktől joggal remélhetjük, hogy hatékonyan közre tudnak működni sajtóbibliográfiánk ügyének előbbrevitelében. Ez a téma nem csak a sajtótörténetnek, hanem az egész magyar történeti kutatásnak is alapvetően fontos területe; az itt meglévő hiányokat csak nagyméretű együttműködéssel lehet megszüntetni. A Sajtótörténeti Munkabizottság tagjai: Bóna Márta (Főv. Szabó Ervin Könyvtár), Botka Ferenc (Petőfi Irodalmi Múzeum), Fenyő István, József Farkas, Kókay György (a Munkabizottság elnöke), Pomogáts Béla, Vargha Kálmán, Vásárhelyi Miklós (MTA Irodalomtudományi Intézet), Ferenczi Endréné, Lakatos Éva (a Munkabizottság titkára), Markovits Györgyi (Országos Széchényi Könyvtár), Fülöp Géza (ELTE, Könyvtári Tanszék), Korompai Gáborné (KLTE Könyvtára, Debrecen), Kosáry Domokos, Márkus László, Muesi Ferenc (MTA Történet-

tudományi Intézet), Péter László (Somogyi Könyvtár, Szeged), Rejtő István (MTA Könyvtára), és Tapolcainé Sáray Szabó Éva (József Attila Megyei Könyvtár, Tatabánya). A Munkabizottság tevékenységéről tájékoztatni fogjuk a *Magyar Könyvszemle* olvasóit.
(-ó-)

Kultur des Islam. (Kiállítás az Osztrák Nemzeti Könyvtár dísztermében.) Az iszlám 1980-ban századfordulót ünnepelt. A Hígra 15. századának kezdete alkalmat nyújtott Európa-szerte az iszlám több száz éves kultúrájának megismeréséhez. Ma, a pár évvel ezelőtt még messzinek tűnt keleti világ közel került, a sajtó és a többi kommunikációs eszköz a térbeli távolságot szinte megszüntetik. Az irodalomban egyre nagyobb számmal jelennek meg az iszlám kultúrát ismertető és értékelő művek.

Kedvező alkalomnak kínálkozott a már említett jubileum, hogy az Osztrák Nemzeti, Könyvtárnak régebbi, birodalmi állományában található keleti és közelkeleti anyagából több száz éves kölcsönös kapcsolatainak termékéből rendezzék meg ez alkalommal a már hagyományos, évenkénti külön kiállítást. Kultúrpolitikai jelentőségét igazolta az a nagy érdeklődés, ami kísérte, és ami az eddigi kiállítások egyik legjobban látogatott kiállításává tette. A világvárost látogatóknak és a bécsieknek először volt lehetőségük, hosszú idő után, a világhírű könyvtár kéziratárának nagyon gazdag és jelentős keleti kéziratának legalább egy részét megismerni.

A gyönyörű barokk díszterem, a híres bécsi Prunksaal, mint eddig is, ünnepélyes keretet nyújtott a kiállításnak, amit a tudományok és kutatások minisztere, Dr. Herta Firnberg 1980. június 12-én ünnepélyesen nyitott meg. A kiállítás jelentőségét kifejezésre juttatta külföldi és osztrák jeles személyiségek részvétele a megnyitón. Képviseltették magukat azon egyes diplomáciai testületek, az államapparátus különböző területei, a tudományok és az egyházak is. A megnyitó beszédet a könyvtár újjonnan kinevezett vezérigazgatója, Josef Zessner-Spitzenberg tartotta, a kiállítás létrejöttének körülményeiről a kéziratár igazgatója Otto Mazal egyetemi tanár beszélt, az iszlám tudomány jelentőségét, az európai kultúrára tett hatását, a Kelet és Nyugat kölcsönös szellemiségét pedig a kiállítás megvalósítója és a megnyitó ünnepi szónoka, a gyűjtemény orientalistája, Tarif Al-Samman ismertette. A miniszter a kéziratár munkájának elismerésével nyilvánította megnyitottnak a kiállítást. Az ünnepélyességet emelte a zenei keretprogram. Régi, eredeti hangszereken előadott keleti zenével ismerkedhetett meg a közönség.

A kiállítási anyag megismeréséhez, de azon túl a későbbi időben is jó szolgálatot nyújtó, a tudományosság igényének megfelelő, majdnem 300 oldal terjedelmű, kiváló kivitelű katalógust kapott kezébe az érdeklődő.¹ A kötet a kiállított dokumentumok ismertetése, a kodikológiai követelményeknek megfelelő leírása mellett kiemeli az egyes kéziratok tartalmi illetve kulturális jelentőségét. A tárgyalt anyag egy negyedét 48 képpel illusztrálja. A kiállítás rendezői a könyvtár kéziratárának több mint 3000 tételből álló arab, perzsa és török kéziratából 167-et választottak ki bemutatásra. Ez mintegy ezer évet ölel át. A Koran, az iszlám Szentírás, már a nyolcadik századdal, tehát az arab írásnak egyik legrégebb emlékével képviselteti magát. A katalógusban az egyes ismertett csoportok általános bevezetéssel kezdődnek. A kötet elején Mazal professzor ismerteti a kéziratár nemzetközi jelentőségét, történeti fejlődését, kulturális rendeltetését, aminek egyik megnyilvánulási formája ez a kiállítás is. Az iszlám tudomány fontosabb területeiről a kéziratár orientalistája ad ismertetést. Az írás- és korántudományon keresztül megis-

¹ *Kultur des Islam*. Ausstellung der Handschriften- und Inkunabelsammlung der Österreichischen Nationalbibliothek. Prunksaal, 12. Juni bis 11. Oktober 1980. Wien: Österreichische Nationalbibliothek 1980. 280 S., 48 Taf.

merjük a vallási világot és a jogtudományt. Ezt követi a szellemtudományok (Geisteswissenschaften) (etika, misztika, filozófia, encyklopedia, bibliográfia, lexikográfia, retorika és szépirodalom). A történelemtudomány, geográfia, természettudományok, orvostan, zene és könyvművészet mind képviselve vannak egy vagy több kézirattal. Magyar vonatkozású a H. O. 41. jelzetű kézirat, ami 1575-ben Szolnokon készült. Benne a Dicsőséges (már akinek!) Szuleiman tettei vannak megörökítve. Kilenc miniatúra illusztrálja a mondottakat és a csatajeleneteket, így a számunkra szomorú mohácsi csatát is, ez utóbbit láthatta a közönség. Kár, hogy az iszlám kultúra európai kihatását a kiállítás rendezői nem érzékeltették nyugati kéziratokkal, de reméljük, pótolni fogja ezt majd az a kiállítás, amelyet Bécs 300 évvel ezelőtti sikeres védekezésének emlékére, 1983-ban, azt követően pedig (a nyolevanas évek közepén) magyar és magyar vonatkozású anyagából rendez a könyvtár.

NÉMETH ISTVÁN
(Wien)

Az Országos Széchényi Könyvtár újabb kiadványai. 1980. december 1-én sajtótájékoztató keretében mutatták be nemzeti könyvtárunk három olyan új kiadványát, amely a szűkebb szakmai körön túl is érdeklődésre tarthatott számot. E három kiadvány szaktudományi szempontból is nagy jelentőségű, ezért beható, egyenkénti vizsgálatára még visszatérünk; ezúttal csak röviden kívánjuk megjelenésükről a *Magyar Könyvszemle* olvasóit tájékoztatni.

A három kötet közül az egyik a nemzeti bibliográfia műfajába tartozik. Annak a 9 kötetre tervezett kiadványsorozatnak az első kötete, amely a nemzeti bibliográfiánkban meglevő nagy hézagot, az 1920–1945 közötti időszakot fogja kitölteni. Mint ismeretes: a 20. századi történetünk és irodalomtörténetünk kutatása szempontjából ez az oly jelentős periódus bibliográfiailag csaknem teljesen feltáratlan volt; kivéve egyes kurrens szak- főleg irodalomtörténeti-feldolgozásokat. 1920-szal ugyanis befejeződött a Petrik-féle bibliográfia, és csak 1945-tel indult meg a kurrens nemzeti bibliográfiánk. A csaknem tíz kötetre tervezett nagy vállalkozás tehát mind nemzeti bibliográfiánk kiteljesítése mind pedig az egyes történeti szaktudományok művelése és kutatása szempontjából, nagyjelentőségű. Az elsőként megjelentetett kötet az irodalomtudomány és a szépirodalom területét öleli fel.¹ Kb. 25 ezer bibliográfiai tételt foglal magába; az egyes szerzőkre vonatkozó irodalmat, a szépirodalmi gyűjteményeket és az egyes szerzők műveit műfajok szerinti csoportosításban, külön fejezetek tartalmazzák. A sajtó alá rendezés fázisában lévő következő kötet a „Nyelvészet. Világirodalom és az Irodalmi sorozatok” fejezeteket fogja tartalmazni. A tervek szerint évente egy-egy kötet megjelenésére lehet számítani; így a sorozat befejezését a nyolevanas évek végére tervezik.

Ugyancsak az irodalomtörténeti kutatás számára nagyjelentőségű az Országos Széchényi Könyvtár másik fontos vállalkozása *A magyar irodalom és irodalomtudomány bibliográfiája* című kurrens bibliográfia, amelyből eddig két kötet: az 1976. és az 1977. évről vonatkozó jelent meg.² A kurrens irodalomtörténeti szakbibliográfia, melynek hazai előzménye főleg Kozoca Sándor nevével forrott össze, olyan kiadvány, amelynek jelentőségét fölösleges bizonygatni, hiszen hiánya — és csak nagy késéssel kiadott kötetei — egyaránt hátráltatták az irodalomtörténészeket, a könyvtárosokat, az újságírókat és

¹ *Magyar Könyvészet. 1921–1944. A Magyarországon nyomtatott könyvek szakosított jegyzéke. VII. Magyar irodalom.* Szerk. KOMJÁTHY Miklósné. Bp. 1980.

² *A Magyar irodalom és irodalomtudomány bibliográfiája 1976–1977.* Szerk. NÉMETH S. Katalin Bp. 1979–1980. OSZK.

mindenkit, aki az előző év irodalmi termésével kapcsolatosan kívánt volna tájékoztatást kapni. A sorozat eddig megjelent két kötete azt bizonyítja, hogy a Széchényi Könyvtár e kiadványa magas színvonalú segédeszköze lesz az irodalomtörténeti kutatásnak.

A harmadik bemutatott kötet is egy új sorozatot nyitott meg, mégpedig *A magyarországi egyházi könyvtárak kéziratkatalógusai* c. sorozatot. A nyomtatott kéziratkatalógusokban amúgysem bővelkedő szakirodalmunk számára bizonyára éppenúgy nagy nyereség lesz e vállalkozás, mint a magyar irodalom- és művelődéstörténeti kutatás számára. Ismeretes ugyanis, hogy nagy egyházi gyűjteményeink mily gazdagok irodalom- és kultúrtörténeti tárgyú kéziratok forrásokban is. Ezeknek felhasználása azonban, különös tekintettel e gyűjtemények földrajzi helyzetére, meglehetősen sok nehézségbe ütközött. A Művelődési Minisztérium Könyvtári Osztálya által megindított vállalkozás — amelynek kiadása az Országos Széchényi Könyvtár feladata lett — azért nagyjelentőségű, mert azt az értékes történeti forrásanyagot veszi számba, amelyet modern történeti összefoglalásaink sem hagyhatnak figyelmen kívül. Az első kötet a nemzeti művelődésünk szempontjából különösen gazdag gyűjteménynek, a Tiszántúli Református Egyházkerület debreceni Nagykönyvtárának kéziratok anyagát tartalmazza 1850-ig bezárólag.³ A sorozat többi tagja is előkészületben van — a Szent Benedek Rend pannonhalmi Nagykönyvtárának kéziratkatalógusa pedig már sajtó alatt. Összesen kb. 8–10 kötet megjelentetésére lehet számítani; a nagyobb könyvtárakról önálló, a kisebb gyűjteményekről pedig egy füzetbe összevont kéziratkatalógusok készülnek. A középkori, egyházi tulajdonban levő kódexekről szintén önálló kötet fog megjelenni.

KÓKAY GYÖRGY

³ *A Tiszántúli Református Egyházkerület debreceni Nagykönyvtárának kéziratkatalógusa.* Összeáll. FEKETE Csaba. Bp. 1980. OSZK.